

CSEKE PÉTER

AZ ÚTTÖRŐ ÉS KÖVETŐI

Rostás Zoltán: *Szétriasztva, Beszélgetések a kilencvenegy éves Lükő Gáborral, ifjúkora dokumentumai között*, Pont Kiadó, Budapest, 2019, 152 oldal

1.

Az első világháború után érettségizett fiatalok, minthogy románul még nem tudtak, többnyire budapesti, szegedi, bécsi, prágai, párizsi, berlini, strasbourgi stb. egyetemekre iratkoztak be. A külföldön szerzett oklevelek akkreditálása azonban nehézségekbe ütközött, ezért többségük hazatért, és idehaza fejezte be tanulmányait. A húszas évek fordulójáig újabb évfázatok kerültek ki a középiskolák padjaiból, s így rövid idő alatt megnőtt a román egyetemeken és főiskolákon tanuló magyar diákok aránya. Számításaim szerint a Kolozsváron, Temesváron, Jászvásárban és Csernovichban jogi, teológiai, kereskedelmi, orvosi, gyógyszerészeti, állatorvosi, építészeti, képzőművészeti vagy műszaki tanulmányokat folytató magyar fiatalok száma akkoriban kétezer fölé emelkedett. Körülbelül minden ötödik romániai magyar egyetemi hallgató Bukarestben tanult. Többségük Kolozs, Háromszék, Csík, Torda, Maros, Fehér, Brassó, Szamos, Hunyad, Kis-Küküllő, Nagy-Küküllő és Szeben megyéből, de számos fiatal a Partium és Bánság, valamint Havasalföld és Bukovina területéről származott, de akadt egy-egy lengyelországi és magyarországi is. Utóbbit Lükő Gábornak hívták, aki Ady, Bartók és Karácsony Sándor szellemi hatására iratkozott be 1931-ben a Bukaresti Egyetemre, ahol szoros kapcsolatot teremtett Dimitrie Gusti monografikus szociológiai iskolájával.

Az *Erdélyi Fiatalok* faluszemináriumának vezetője, Demeter Béla a bukaresti közgazgatási főiskolán tanult, s így került a falukutatás vonzáskörébe. Az első magyar faluszociográfiát író Mikó Imre 1930. december 19-én magával Dimitrie Gusti professzorral is találkozott, amikor a Kolozsvári Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete küldöttségének élén memorandumot adott át az oktatásügyi miniszternek. Az *Erdélyi Fiatalok* 1931. évi faluszámában Demeter Béla részletesen beszámolt a román fiatalok falukutatásairól, a következő években pedig számos cikk és riport, valamint módszertanilag és empirikusan megalapozott tanulmány jelent meg a folyóirat hasábjain. A kolozsvári diákok érdeklődését Gusti professzor szakkönyvekkel és szociológiai szaklapokkal honorálta.

Jancsó Béla szívügyének tekintette, hogy az *Erdélyi Fiatalok*nak legyenek saját „gustis” falukutatói. Ennek érdekében a folyóirat több munkatársa (Bakk

Péter, Haáz Ferenc, Hegyi István és Váró György) részt vett a monografikus kutatásokban, illetve a falvak megsegítésének a megszervezésében. Újabb jelentős mozzanat volt a kapcsolatépítésben a bukaresti magyar egyetemi hallgatók faluszemináriumának az életre keltése 1936-ban. Dr. Bakk Eleknek, a Koós Ferenc Kör elnökének a kezdeményezésére a Diákosztály tagjai azt tűzték ki célul, hogy népszerűsítik Gusti professzor „világhírű monográfiai rendszerét”. Szoros baráti kapcsolatot kötöttek a professzor munkatársaival (Emanoil Bucuța, Anton Coșbuc, Anton Golopenția, Iacob Mihăilă, Octavian Neamțu és Henri H. Stahl), s az *Erdélyi Fiatalok* célkitűzései érdekében igyekeztek kamatoztatni ezt az élő kapcsolatot.

Az együttműködést egyrészt megkönnyítette az a körülmény, hogy maga Gusti professzor érdekelt volt módszerének népszerűsítésében; másrészt meghatározó tényezőnek bizonyult, hogy a Gusti-csoportosulás éppúgy a politikamentesség híve volt, miként az *Erdélyi Fiatalok*, s „általában igyekezett elhatárolni magát a reakciós uralkodó körök sovíniszta, nacionalista politikai gyakorlatától”.¹ Jancsó Béla és Bakk Péter levelezéséből kitűnik, hogy az *Erdélyi Fiatalok* 1937 nyarán saját munkacsoport indítását tervezte s szervezte az Udvarhely megyei Siklódra.² A kutatás kudarca amellett szól, hogy Gusti professzor távollétében munkatársai nem tudtak érvényt szerezni elveiknek.

Mindazonáltal Gusti professzor kutatási rendszerének ismerete hozzájárult annak tudatosításához, hogy a kisebbségi lét vizsgálatát tudományos alapokra kell helyezni. Mert csakis a tudományos megismerés képezheti az együtt élő etnikumok együttműködésének az alapját, a különbözőségek értéktérítő jellegének a tudatosítását. Ezt a gondolatot a legpregnansabban Jancsó Béla fogalmazta meg 1937-ben: „A Gusti-féle munka jelentősége [...] felmérhetetlen. S mint sajátos kultúrával adott itteni szociológiai valóság kutatása, s a kisebbségek s a romániai magyarság falumunkája is bizonyosan meg fogja találni ebben az elképzelésben a maga természetes érvényesülését mind az ország, mind az illető kisebbségek érdekében. A Gusti-rendszer így a kisebbségi kérdéssel való őszinte szembenézés és az ebből következő megértés legegyszerűbb útja lehetne.”³

Dimitrie Gusti negyedévszázados tanárkodását 1937. február 4-én megünnepelte a Koós Ferenc Kör is, mely eseményen részt vettek közeli munkatársai. Az *Erdélyi Fiatalok* hasábjain közzétett cikk szerint a kör elnöke, dr. Bakk Elek az *Erdélyi Fiatalok* elismeréseképpen adta át a professzornak Ba-

¹ BALÁZS Sándor: *Szociológia és nemzetiségi önismeret*, Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1979, 153. p.

² Vö.: Jancsó Béla levelezése III. 1935–1940, Gondozta CSEKE Péter, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2019, 242–449. p.

³ JANCÓSÓ Béla: A Gusti-féle falumunka rendszere, In: Uő.: *Irodalom és közélet*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973, 326–328. p.

lázs Ferenc *A rög alatt*⁴ című könyvét azzal a megjegyzéssel, hogy a folyóirat köré csoportosult magyar fiatalság a kezdetektől nagy figyelemmel követi a professor monografikus szociológiai kutatásait, és megpróbálta alkalmazni a módszert. „Gusti professor őszinte háláját fejezte ki ezért a fogadtatásért, és örömmel említette a magyar fiatalok lelkiismeretes és odaadó részvételét a királyi munkacsoportok tevékenységében. Kifejezte meggyőződését, hogy e két nemzet, románok és magyarok, évszázadokon át együtt éltek és fognak élni, kölcsönösen megértik egymást és együttműködnek.”⁵

2.

Balázs Sándor és Gáll Ernő jelentős kötetekkel és tanulmányokkal hívták fel a figyelmet az európai hírnevű román szociográfiai iskola tevékenységére. Évtizedek múltán Salamon Márton-László *A román-magyar kapcsolatokról a két világháború közötti időszakban*⁶ című doktori dolgozatának előmunkálatai során kibővítette a témakör kutatási területét. Bevonta vizsgálódásaiba az *Erdélyi Fiatalok*, a *Korunk*, a *Hitel*, a *Sociologie Românească* gyűjteményeit, valamint az 1986-ban három előcenzúrázásokon átment, majd bezúzásra ítélt *Erdélyi Fiatalok – dokumentumok, viták (1930–1940)* kötetet.⁷ A román-magyar kapcsolatok elmélyült tanulmányozását követően Salamon arra a következtetésre jutott, hogy a Dimitrie Gusti vezette bukaresti szociológiai iskola és az erdélyi magyar értelmiségi csoportok (*Erdélyi Fiatalok*, *Korunk*, *Hitel*) közötti kapcsolatok nem voltak egyenrangúak. Vagyis a két rész nem azonos intenzitással hatott egymásra azért sem, mert a Gusti-iskola már szakmai csúcspontján volt akkor, amikor az *Erdélyi Fiatalok* alig alakult meg szervezetként (*Erdélyi Fiatalok* 1930, *Hitel* 1935). Következésképpen sok magyar „Gusti-tanítvány” a bukaresti mintához igazodott, de ugyanakkor a két világháború közötti csehszlovákiai és magyarországi fiatal szociológusoktól (*Sarló Társaság*, *Szegedi Fiatalok Társasága*, *Bartha Miklós Társaság*) is tanult. Tehát az erdélyi multi-etnikus és multikulturális társadalom megismerése szempontjából a legmegfelelőbb módszert alkalmazták.

Az *Erdélyi Fiatalok* faluszemináriumának legjelentősebb teljesítménye Mikó Imre szociográfiája, *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés*, amelyik a egyes lakosságú Járavizét mutatja be, rámutatva arra, hogy a gazdasági kérdé-

⁴ Eredeti megjelenés: BALÁZS Ferenc: *A rög alatt*, Magyar Élet Kiadványa, 1936, legutóbbi megjelenés: BALÁZS Ferenc: *A rög alatt*, Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2013.

⁵ (szl): D. Gusti professor negyedszázados tanári jubileuma, *Erdélyi Fiatalok*, 1937, 9. p.

⁶ Megjelent román nyelven: SALAMON Márton László: *Un aliat uitat. Relațiile româno-maghiare în sociologia interbelică*, Editura Tracus Arte, București, 2014.

⁷ *Erdélyi Fiatalok – dokumentumok, viták (1930–1940)*, Közzéteszi LÁSZLÓ Ferenc és CSEKE Péter, A bevezető tanulmányt és a jegyzeteket CSEKE Péter írta, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1986, 1990.

sek azonosak, de a kulturálisak a nemzeti identitás megőrzését szolgálják. A könyv pozitív visszhangot keltett a román sajtóban is.

Mikó Imre a legfiatalabb alapító tagja volt az *Erdélyi Fiataloknak*. A harmincas évek derekán az erdélyi történelmi egyházak külföldi ösztöndíjjal támogatták, hogy a nemzetközi jogot tanulmányozza. Útban Párizs felé 1935. március 22. és 25. között Debrecenben időzött, hogy megtarthassa előadását a Debreceni Diétán. A konferenciát követő napon arról tájékoztatta Budapestről nagybátyját, Jancsó Bélát, hogy „az új magyar ifjúság, amelyik a kivezető utat a Duna-völgyi konföderációs államformában látja, meg akarja ismerni az utódállamokat és az ottan élő kisebbségeket is. Egy ilyen élcsapat, köztük Németh Lászlóval, jönne július közepén Erdélybe is. A meghívást én ajánlottam fel, most már közös erővel lehetővé kellene tenni ezt az utazást. [...] E kirándulás biztosítását azért látom rendkívül fontosnak, mivel egyrészt megismernék Erdélyt igazán, mert ma egyáltalában nem ismerik, és ami a legfontosabb: megindulna a közeledés a kisebbségek segítségével a győző, illetve a legyőzött népek között. Elsősorban pedig a román és a magyar nép közt.”⁸

Jancsó Béla legkedvesebb gondolatát pendítette meg Mikó Imre. A Duna-konföderációs eszméről korábban is sokat beszélhettek, hiszen Mikó az *Erdélyi Fiatalok* jogi szemináriumát vezette. Valószínűnek tűnik, hogy Németh Lászlóék romániai útjának kultúrdiplomáciai előkészítését is magára vállalta Mikó, lévén, hogy a budapesti román követség kultúrattaséjához, Baltá Moisehoz atyafiságos kapcsolatok fűzték. Boldizsár Iván fél évszázaddal későbbi visszaemlékezéséből arra következtethetünk, hogy az előkészületek több szálon futottak. A romániai utazás másik három résztvevője – Boldizsár Iván, Keresztury Dezső és Szabó Zoltán – egy németországi konferencián került kapcsolatba Anton Golopențiaval 1934-ben.⁹

Rostás Zoltán is hivatkozik a fiatal magyar értelmiségiek berlini látogatására. Tőlük tudta meg Golopenția, hogy Lükő Gábor a román monografikus szociológia szószólója lett Budapesten. Az ő közbenjárására ajánlotta fel Gusti professzor, hogy szívesen látná a fiatal magyar szociográfusokat. Hogy helyszíni tapasztalataik alapján hírért vigyék a bukaresti szociológiai iskola módszereinek. Keresztury Dezső számára mindez már nem volt újdonság, hiszen a berlini egyetem mellett működő Magyar Intézet könyvtár-igazgatójaként rendszeresen hozzájutott – miként ez a németországi tanulmányokat folytató Méliusz József és Jancsó Béla 1931-es levélváltásaiból tudható – az *Erdélyi Fiatalok* számaihoz, amelyek bőséges információkkal látták el a Gusti-féle intézet működéséről.

⁸ Mikó Imre levele Jancsó Bélának, Budapest, 1935. március 26.

⁹ CSEKE Péter: Történelmi névvel – történelmi sorsban, In: Uő.: *Erdélyi értékhorizontok, Újabb eszmetörténeti tanulmányok*, Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány, Budapest, 2015, 192–216. p.

3.

A kapcsolatfelvételt az is elősegítette, hogy az erdélyi eredetű Gusti-munkatársak – Anton Golopenția, Traian Herseni, Octavian Neamțu, Mihai Pop, George Retegan – tudtak magyarul, tájékozódtak a magyar sajtóban és a szakirodalomban, szükség esetén közbenjártak a kapcsolatok működtetéséért. Ez különösen fontosnak bizonyult Lükő Gábor esetében, aki nem tudott románul, de meg akarta ismerni a román népet, annak mentalitását, kultúráját. A Bukarestben töltött éveknek, illetve a Gusti-iskola támogatásának köszönhetően jutott el a Moldvában élő csángó-magyarokhoz. Hogy aztán a Gusti-iskolában szerzett módszertani tapasztalatok birtokában végezzen terepkutatásokat, és megírja *A moldvai csángók (A csángók kapcsolatai az erdélyi magyarsággal)*¹⁰ című munkáját, amit – az 1936-os kétszeri megjelenését követően – a néprajz- és nyelvtudomány legnagyobb képviselői siettek üdvözölni. Gunda Béla, Mikecs László, Szabó T. Attila, Elekes Lajos, Karácsony Sándor nyomban felismerte Lükő Moldvában végzett terepkutatásainak tudományos szintű, tisztázó jellegű néprajzi, nyelvészeti, szövegfolklorisztikai eredményeit. Az úttörőnek számító kutatási szintézisről Anton Golopenția is elismerőleg nyilatkozott.

A kilencvenegy éves tudóssal folytatott beszélgetésekből kiderül: nem állt távol tőle az a gondolat, hogy akár Moldvában telepedjék le. Csakhogy 1933-ban megváltozott a nemzetközi helyzet, megváltoztak a politikai viszonyok; a revízió felvetésével a két ország viszonya elmérgesedett, és így Lükőt a hatóságok távozásra kényszerítették. Ekkor a közoktatási miniszteri rangot betöltő Gusti és munkatársai jártak közben, hogy kiutasítása ne legyen durva. A mélyinterjúk arról tanúskodnak, hogy a fiatal csángókutató hazatérve Budapestre nem hogy háborgott volna félbeszakított kutatásai miatt, hanem szóban és írásban igyekezett propagálni Gusti és iskolája tanait. Utaltunk már rá, hogy Németh László érdeklődését is ő keltette fel Gusti intézete iránt.

A nemzetközi hírnévnek örvendő Dimitrie Gusti professzor közismerten apolitikus volt. Ha Lükő kizsuppolását 1933 elején nem is tudta megakadályozni, sikerült egy olyan alapítványi törvényt kidolgoznia, amelyik kedvezett a monografikus kutatások frontáttörésének, és megfelelt a király intencióinak. Az 1934 óta általa vezetett Királyi Kulturális Alapítvány működésének köszönhetően tanítványai voltaképpen egy „párhuzamos világban” éltek. Ez a körülmény pedig kedvezett Németh Lászlóék 1935-ös látogatásának.

Németh László útközben is románul tanult. A „tejtestvériség”, a Duna-európai államközösség álomképével lépte át a magyar-román határt. A Duna-völgyi népek testvérisége volt a csillagunk – emlékezett Boldizsár Iván. Bukarestben hosszasan elbeszélgettek Gustival és munkatársaival, majd meg-

¹⁰ Lükő Gábor: *A moldvai csángók. I. A csángók kapcsolatai az erdélyi magyarsággal*, Néprajzi Füzetek, Budapest, 1936.

látogatták az erdélyi román hegyi faluban, Şanţon kutató szociológusokat. „Ez a látogatás kétségtelenül hozzájárult Gusti szerteágazó tevékenységének és személyiségének a jobb megismeréséhez” – összegezett Rostás Zoltán a *Magyarok a román szociológia nemzetközi kapcsolatrendszerében* című tanulmányában.¹¹ Németh László beszámolója azonban könyvterjedelmű vitát váltott ki. (A *Magyarok Romániában* vitáját Nagy Pál irodalomtörténész rendezte sajtó alá 2001-ben.¹²) Ebből kiderül, hogy korántsem a Gustit és iskoláját dicsérő passzusok miatt marasztalták el a szerzőt, hanem az erdélyi magyar értelmiség kemény kritikájáért. A vitához Jancsó Béla és legközelebbi szellemtársa, az *Erdélyi Fiatalok*at szerkesztő László Dezső is hozzászólt. Jancsó a *Magunk revíziója* írójának, Makkai Sándornak az alaptételéből indult ki: „...Ami velem történik, annak sohase keressem, és sohase fogadjam el külső okát adig, amíg csak egyetlen belső ok is van, ami hozzájárulhatott ahhoz, hogy az a valami megtörténjék.”¹³ Elsődlegesen a „belső okokra” irányult Jancsó figyelme akkor is, amikor Németh László „végső ítéletével” perlekedve – „az erdélyi magyarság menthetetlenül pusztul, sőt pusztulásra érett, mert hiányzik belőle az életakarát” – „perújrafelvételt” sürgetett. Orvos írta az orvosnak: „Németh László [...] tudja, hogy az életerő szempontjából egy neurózison való győzelem nagyobb, mint bármely külső diadal.”¹⁴ Hogyne tudta volna, amikor a romániai utazás kiváltotta súlyos depressziójából is épp a *morbus minoritatis* okainak feltárásával menekítette magát az életnek, jóllehet eleve tisztában volt azzal, hogy nem arat vele „diadalt”. Az útirajznak a *Tanúban* megjelent – később elhagyott – 16. fejezetében olvasható: „Mi marad hát a hátralévő időkre? Dolgozni kell, már csak a megbolondulás ellen is.”¹⁵ Életének legmélyebb drámáját alighanem akkor élte át Németh László. Amiért addig küszködött, úgy látta, értelmét veszítette. A magyarországi belső megújulás kudarcát a Duna-európai államközösség álmképének a szertefoszlása tetézte, s ráadásul vágyva-vágyott Erdélyéből sem életerővel feltöltődve tért vissza.

Az erdélyi származású és az erdélyi románok követeléseinek történetével foglalkozó Mester Miklós történész egy Szabó Dezsővel folytatott vitájáról is beszámolt Jancsónak. Az ehhez fűzött kommentárból idézzük: „Annak, hogy a német kérdés fontosságát Ő annyira hangsúlyozza, minden oka megvan, mi innen is úgy látjuk, hogy az összes dunai államokra nézve jelenleg

¹¹ ROSTÁS Zoltán: *Magyarok a román szociológia nemzetközi kapcsolatrendszerében*, *Pro Minoritate*, 2015. Tavasz, 3–13. p.

¹² NÉMETH László: *Magyarok Romániában. Az útirajz és a vita*, egybegyűjt., előszó, jegyz. NAGY Pál, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2001.

¹³ JANCÓSÓ Béla: *Magunk revíziója*. Makkai Sándor új könyvéhez, *Erdélyi Fiatalok*, II. évf., 3. sz., 1931. március, 45–50. p., 45. p.

¹⁴ Uő.: *Ahogy lehet*, *Erdélyi Fiatalok*, VI. évf., 1935. téli szám, 109–110. p., 110. p.

¹⁵ Közli GREZSA Ferenc: *Németh László: Sorskérdések*, Magvető – Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1989, 803. p.

a legnagyobb veszély, nagyságánál fogva minden egymás közti ellentétnél súlyosabb. Viszont éppen ezért: a dunai népeknek össze kell fogniuk. Ez az összefogás nem képzelhető el a kisebbségi kérdés mindenütt való becsületes rendezése nélkül. Ennek a rendezésnek az alapja nem lehet különböző, az alapelv csakis az igazság lehet, amely minden nép számára fejlődési lehetőséget ad. Szabó Dezső ellentmondását ott látom, hogy ő, aki a becsstelen (érdek-) asszimiláció minden korruptségára olyan gyökeresen mutatott rá, most maga is erőszakkal asszimilálni akar, holott az érdek éppen az ellenkező: inkább akadályozni az asszimilációt, mint elősegíteni, s intézményesen biztosítani a kisebbségek kollektív fejlődési lehetőségét. [...] Tisztább helyzetet pusztán az elősegített kulturális önkormányzat és a »magyarosítás« illúziójának feladása jelenthet. Ezen túl pedig: tegyük magyarokká a magyarokat – mondom Széchenyivel. Sz[abó] D[ezső]nek megírtam, hogy minden ottani kisebbségi lépés jó vagy rossz példa lehet itt, azért kell vigyázni.”¹⁶

4.

Milyen indítékok készítették a románul nem tudó Lüköt arra, hogy eljusson Bukarestbe, a Gusti-iskola közegébe, majd a moldvai csángók körébe? Ezek a legizgalmasabb kérdései Rostás Zoltán legújabb kötetének. Amelyik nem véletlenül kapta – Lükő szavaiból kiindulva – a *Szétriasztva* címet. Nemcsak a két világháború közötti korszak történéseire utal, hanem az 1948 utáni időkére is, amikor Lüköt marginalizálták és a Gusti-iskola tagjait bebörtönözték.

A kötet Lükő pályájának és életének végén rögzíti a tudós bukaresti és moldvai emlékeit. Rostás nem érkezett üres kézzel. Hiszen a nyolcvanas évek elejétől tanulmányozta a Gusti-iskola történetét, és ezt teszi napjainkban is. Kutatásai során elkerülhetetlenül találkozott a Bukarestben és Moldvában feltűnő fiatal kutató harmincas évekbeli és későbbi tevékenységével, annak dokumentumaival. Világossá vált előtte, hogy a Bukarest–Budapest kapcsolat első mozgatója a még egyetemi hallgató Lükő Gábor volt. A mélyinterjúk után olvashatjuk a Henri H. Stahlhoz 1933 és 1935 között írt leveleit, amelyekből képet alkothatunk arról is, hogy mennyire meghatározó szerepet töltött be a magyar és román szociológia kapcsolatrendszerében.

Henri H. Stahl – Gusti egyik legközelebbi munkatársa – már megismerkedésük idején, 1931 decemberében meghívta a besszarábiai Cornován végzendő pótkutatásra. Stahl segítségével újabb kiszállásokon vehetett részt, így élményszerűen rögzíthette munkamódszerüket, baráti kapcsolatot teremthetett a csapat többi tagjával. Az egyetemen Stahlon kívül Traian Herșeni, Mircea Vulcănescu szívesen foglalkoztak akár egyetlen diákkal is. Lükő azonban Ta-

¹⁶ Jancsó Béla levele Mester Miklósnak, Kolozsvár, 1937. április 14., In: CSEKE Péter (szerk.): *Jancsó Béla levelezése III.*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2019, 350–359. p.

che Papahagi szemináriumába járt, akitől rengeteget tanult. Miként a Román Zeneszerző Szövetség Folklorarchívumának vezetőjétől, Constantin Brăiloiutól, hiszen a legszívesebben vele dolgozott. Ez azért volt rendkívül jelentős, mert Brăiloiu közvetlenül segítette a csángókutatásban.

Rostás mindenekelőtt azt akarta tisztázni: Lükő miként tanult meg románul? Hát nem Bukarestben. Hónapokat töltött olyan román falvakban, ahol megismerhette a román nyelv eredeti szépségét és a román nép lelkületét. Jellemző epizód villan fel az egyik vallomásban. Brăiloiu arra biztatja, ha gyűjteni akar, akkor menjen Moldvába, ott magyarok vannak. Lükő válasza: „Nem megyek én Moldvába, mert én románul akarok tanulni, nem a magyarért jöttem Romániába.” Brăiloiu megírta ezt Lajtha László zeneszerzőnek és népzenekutatónak, aki nyomban értesítette Lükő mentorát, Győrffy István néprajztudóst. A történet Győrffy dörgedelmes levelével folytatódik: „Micsoda disznóság ez. Hát mást nem engednek oda a románok, téged meg ők küldenek, s te nem akarsz menni? Azonnal menjél Moldvába!”

Következett az adatgyűjtés az Akadémiai Könyvtárban. Nagy hasznát vette a *Dicționarul geografic*nak (Földrajzi szótár). Megtudta az egyes falvak településtörténetét, népességi megoszlását. Kírta azokat a településeket, ahol tudnak még magyarul, vagy ahol már asszimilálódtak. A moldvai út állomásainak felidézése némelykor regényes színezetű, olykor meg drámai. A magnós beszélgetések során többek között ezek a településnevek hangzanak el: Iazul Porcului, Călugăreni, Lespezi, Chetriș, Trunc, Bogdănești, Săboani, Răchițeni, Copăsești, Cotnari, Mircești, Coposești.

E vallomásos dokumentumok értékét – írja a kötet bevezetőjében Rostás Zoltán – a kötelező forráskritika szabja meg. Nem lévén beavatott, erre természetesen nem vállalkozhatom. Befejezőként viszont szívesen idéznék két fiatal kolozsvári néprajzkutatónak, Kinda Istvánnak és Peti Lehelnek *A moldvai csángók* 2002-es budapesti kiadásához fűzött reflexióiból: „Dialektológiai megállapításait igen alapos hangtani és szókészlettani elemzésekre építi, folytonosan referenciát teremtve a moldvai és az erdélyi nyelvjárások között. A folklór terén végzett vizsgálatainak tárgyaként az archaikus motívumokat tartalmazó szövegek – mondák, balladák – nem mutatnak erdélyi kapcsolatot, egy részük ugyanis helyi keletkezésű, más részük pedig román eredetű. Ezt követően a zenefolklór, a népi díszítőművészet, a viselet jellegzetességei kapnak hangot a kötetben, majd a moldvai magyarok építkezésének bemutatásánál az épületszerkezet, a berendezés (tűzhely, bútorzat) sajátosságaira – és természetesen erdélyi párhuzamaira – helyezi a hangsúlyt. A tárgyi kultúrára vonatkozó kutatásai esetenként utolsó dokumentumaivá váltak egy-egy funkcióvesztett, alacsony hatékonyságú eszköznek.”¹⁷

¹⁷ KINDA István – PETI Lehel: Lükő Gábor alpműve és aktualitása a jelenlegi csángókutatásokban, *Korunk*, 2006. december.